

можливостей досягнення успіху, впевненість в своїх силах, наявність бажання брати участь в змаганнях, реально оцінюють виконання поставлених задач тренером перед змаганням і загалом демонструють високий рівень готовності до виступу. Відповідно до показника «сприймання та оцінки можливостей суперника» виявилось у співставленні своїх можливостей з можливостями суперників. Розуміння та адекватна оцінка ігрового потенціалу суперника сприяє зниженню необумовленої тривожності у випадку мінімальної інформації про ситуацію. Показник «бажання брати участь у змаганнях та їх значимість» відображає прагнення кожного футболіста, виявляє надання майбутнім змаганням великого значення та прагнення проявити себе в повному обсязі. Показник «дзеркальної самооцінки» демонструє адекватну самооцінку, що проявляється в досить позитивному ставленні до оточуючих.

Проаналізувавши результати наступної методики, нами були зроблені такі висновки. Виявлена така ієрархія компонентів передзмагального стану. Домінуюче місце займає фізичний компонент – футболісти приділяють найбільше значення власному фізичному стану, роблячи головний акцент на фізичну підготовку. Друге місце займає когнітивний компонент – уявлення власних тактичних дій на майбутніх змаганнях досить чітке. Футболіст постійно аналізує гру, але думки не мають нав'язливого характеру. На останньому місці знаходиться емоційний компонент – оскільки, за умови успішності тренування задовольняється головне прагнення спортсмена знаходитися в оптимальній фізичній формі.

Відповідно отриманих результатів по «шкалі оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності», можемо зазначити, що рівень прояву реактивної тривожності має тенденцію до зниження, оскільки наявність високих показників на тренуванні та під час гри знижує показники невпевненості та надмірної збудженості. При цьому особистісна тривожність має тенденцію до зростання.

Проаналізувавши все вище сказане, можна підсумувати, що за умови високих показників на тренуванні, гарної фізичної форми, вдалим пробним ігор відбувається зниження емоційної напруги, тривожності всі сили та увага приділяються досягненню максимального кінцевого результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьянц А.И. Психолого-педагогическая помощь в деятельности спортсмена //Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 6. – С. 36-38.
2. Ильин Е.П. Психология физического воспитания: Учеб. пособие для студ. педагогических институтов по специальности «Физическое воспитание» – М.: Просвещение, 1987. – 287 с.
3. Практикум по спортивной психологии /Под ред. И.П. Волкова. – СПб.: Питер, 2002. – 528 с.

Р.О. Павлюк
Полтава

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Однією з найважливіших і складних галузей сучасної психологічної та педагогічної науки є проблема творчої обдарованості або креативності (від англ. create – творити, створювати). Феномен креативності є центральним поняттям для вивчення такої галузі психології, як психологія креативності. Питання формування креативності набуває надзвичайної ваги для вітчизняних педагогів та психологів з огляду на те, що епохальне завдання, яке так гостро постало перед нашою країною на нинішньому етапі розвитку: розробка та формування нового, адекватного сучасним реаліям наукового підходу до

напрацювання засад організації різноманітних форм навчання й виховання та стимулювання пов'язаних з останнім процесів становлення і розвитку творчих особистостей – гідних громадян соціальної спільноти.

Феномен творчого потенціалу людини привертав до себе увагу педагогів та психологів з давніх часів. Уже в Стародавніх Єгипті, Індії, Китаї, Греції були перші спроби виявити й описати психологічні властивості людської особистості. У європейській філософсько-науковій традиції такі спроби виразно окреслюються в працях давньогрецького мислителя Арістеля. Згодом ця проблема хвилювала багатьох європейських учених, зокрема іспанського медика, яких жив у епоху Відродження Хуана Уарте, який у 1575 році опублікував працю під назвою «Дослідження здібностей до наук». У цій праці сформульовані теоретико-методичні передмови формування в майбутньому психології обдарованості. Наступним етапом у розвитку поглядів на творчу обдарованість була так звана «психологія здібностей» німецького вченого-енциклопедиста XVIII століття Християна Вольфа. Проте це все це було дуже віддаленим від розгортання широких і повномасштабних психолого-педагогічних досліджень обдарованості, які пов'язують з ім'ям видатного британського вченого Френсіса Гальтона. Він у перше в європейській історії дослідив особистісні властивості власне людини науки в праці «Англієць у науці, його природа та виховання» (1874р.). 1883 року виходить у світ його «Дослідження людських здібностей та їх розвиток». Згодом Гальтон висуває гіпотезу про зв'язок вираженості психічної властивості з імовірністю її прояву і таким чином він створює теоретичні засади психометрики.

Доречним на нашу думку буде узагальнити та виділити основні проблеми й методичні підходи, які в подальшому стали підґрунтям психології здібностей як відповідної галузі наукової психології. Перша з таких проблем – це визначення основних детермінант здібностей та їх розвитку. Єдиною та провідною ланкою в цій детермінаційній самоструктурі, за Гальтоном, є взаємовідношення спадковості і середовища. Наступна, друга проблема – проблема взаємозв'язку загальних і спеціальних здібностей. Френсіс Гальтон вважав, що, вимірюючи характеристики продуктивності найпростіших елементарних психологічних процесів, можна встановити рівень творчої обдарованості людини. У зв'язку подальшим розвитком наукової думки у подальшому цю ідею було спростовано результатами багатьох досліджень: зв'язок між творчою обдарованістю, інтелектом та елементарними пізнавальними здібностями є значно складнішими, ніж це здавалося в часи Ф. Гальтона. І, нарешті, третя, остання проблема, котра тісно пов'язана з попередньою – проблема методів вимірювання психічних властивостей особистості.

Подальше розгортання вищеокресленого напрямку психологічних досліджень характеризується створенням так званих факторних моделей обдарованості, власне інтелектуально-пізнавальної обдарованості. Однією з перших таких проблем була концептуальна модель К. Спірмена, висунута ним на початку XX ст. Згідно з цією моделлю, інтелектуально-пізнавальна сфера обдарованості, яка на рівні суб'єкта забезпечує успішність інтелектуального забезпечення здійснюваної діяльності, включає два базові фактори:

- 1) загальний фактор (так званий «генеральний або G-фактор»);
- 2) фактор, специфічний саме для даного виду діяльності («відповідний або S-фактор»).

У своїх дослідженнях Спірмен доходить висновку, що роль G-фактора є максимальною під час розв'язування складних математичних задач і задач на поняттєве мислення та мінімальною при виконанні сенсомоторних дій. Згодом Спірмен приходить до створення ієрархічної тривірневої моделі інтелектуальної обдарованості: між факторами «G» і «S» він виділяє групові фактори лінгвістичних (вербальних), механічних та арифметичних здібностей [1].

Подальший розвиток теорії Спірмена спонукав вчених Р. Кеттел і Л. Турстоун [2; 3] виступити зі своїми моделями. Кеттел виділив три типи інтелектуальних здібностей: загальні, перціальні і так звані «фактори операції». Ці типи утворюють відповідну ієрархію інтелектуально-пізнавальних здібностей. Фактори-операції в Кеттел виступають певним аналогом S-факторів у Спірмена [1].

Зазначені моделі обдарованості були моделями обдарованості інтелектуально-когнітивної (у її широкому розумінні).

У ХХ столітті у дослідженнях американського вченого Дж. Гілфорда народжується сучасна психологія творчої обдарованості (психологія креативності) [3]. Досліджуючи інтелектуальні здібності особистості, структуру її інтелекту, вчений виділив два базові типи мислення: дивергентний і конвергентний. Дивергентний тип пов'язаний із породженням, продукуванням багатьох рішень проблемної ситуації на основі однозначних вихідних даних, вважаючи, що саме він є «серцевиною», «ядром» творчої обдарованості, креативності. Мусимо зауважити, що термін «креативність» введено саме ним у науковий обіг.

У своїх дослідженнях Гілфорд доходить висновку, що креативність, тобто творча обдарованість, характеризується шістьма основними параметрами:

- 1) здатністю до виявлення й формулювання проблеми;
- 2) здатністю до генерування великої кількості ідей;
- 3) гнучкістю – здатністю до продукування найрізноманітніших думок;
- 4) оригінальністю – здатністю відповідати на подразники нестандартним способом;
- 5) здатністю вдосконалювати сприйманий (або маніпульований) об'єкт, додаючи певні деталі;
- 6) здатністю розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій.

Після цього, на основі названих теоретичних напрацювань дослідника він разом із співробітниками розробив тестову програму визначення творчої обдарованості (так званого ARp). Згодом її розвивав інший американський дослідник людської психіки, учень і послідовник Гілфорда Е. Торранс [4]. Він, беручи участь у реалізації комплексної програми розвитку творчих здібностей дітей, розробив пакет психодіагностичних тестових методик виявлення творчої обдарованості [5]. Під творчою обдарованістю Е. Торранс розумів здатність до загостреного сприймання недоліків, вад у наявних знаннях, дисгармоній тощо. Його психодіагностичні тести креативності і сьогодні вважаються найефективнішим емпіричним інструментом дослідження творчої обдарованості.

На відміну від розвитку теорії творчої обдарованості у зарубіжних країнах, у вітчизняній психологічній думці все відбувалося дещо по-іншому. У зв'язку з цим, варто відзначити такі імена, як Б. Теплов (вивчення проблеми загальних здібностей) [6], В. Шадриков (дослідження обдарованості як такої) [7], Я. Пономарьов (вивчення творчої обдарованості у зв'язку з проблемою «внутрішнього плану дій») [8], Д. Богоявленська (дослідження творчої обдарованості як інтелектуально-мотиваційної ініціативності, розробка методики так званого «креативного поля») [9].

Згідно з Я. Пономарьовим, у ситуації розв'язання творчих завдань основу успіху становить високорозвинена здатність здійснювати найрізноманітніші маніпуляції з образами, ідеями, поняттями на рівні свідомості – високий рівень розвитку внутрішнього плану дій, що виступає провідним компонентом механізму поведінки людини. На його думку серед усіх диференційних характеристик сутність інтелектуально-мотиваційного розвитку має вирішальне значення; на повноцінну творчу діяльність здатна людина, якій притаманна оптимально розвинена загальна здібність [8].

Основну думку Пономарьова про явища креативності можна скласти на підставі двох основних утворень: по-перше, мотиваційна напруженість, тобто формально-динамічна сторона мотивації – інтенсивність пошукової домінанти, інтелектуальної

ініціативи, від вираженості якої істотно залежить, наприклад, перехід від першої фази творчого процесу до другої в умовах творчого завдання. По-друге, чутливість, підвищена чутливість до субдомінантних (інтуїтивних, побічних) утворень, від міри вираженості якої суттєво залежать, наприклад, успіх інтуїтивного рішення, успіх фіксації та реалізації побічних продуктів [8].

Підсумовуючи погляди та внесок Я. Пономарьова у розвиток поняття творчої, креативної особистості, мусимо зауважити, що за його словами творчий продукт виникає як побічний результат мислення, спрямованого на тих чи інших проблемних ситуацій або завдань, а креативний індивід характеризується мотиваційною напруженістю у формі яскраво вираженої пошукової домінанти високої інтенсивності та специфічною чутливістю, підвищеною (порівняно з некреативними) чутливістю до побічних продуктів своєї пізнавальної активності.

На теренах нашої держави вивчення феномена креативності пов'язується насамперед з іменами таких відомих психологів, як В. Моляко (дослідження та реалізації творчої обдарованості в діяльностях у сфері техніки) [10], М. Холодна (вивчала проблеми інтелектуальної обдарованості ті її зв'язку з творчою обдарованістю) [11] та ін.

Останні розробки у сфері психології творчої обдарованості – це, насамперед, дослідження, започатковані в лабораторії психології здібностей і професійно важливих якостей Інституту психології РАН під керівництвом В. Дружиніна. Основною ідеєю сьогодення психологічної науки у галузі досліджень творчої обдарованості – виведення і принципове розведення в контексті явища креативності двох його основних метаформ, двох «іпостасей»: потенційної креативності і креативності актуальної [12].

Надзвичайно важливою проблемою сучасної психології креативності є чітке визначення того, що являє собою цей феномен. Мусимо зауважити, що розглядати творчу обдарованість поза її зв'язком із явищем творчості абсурдно, очевидним стає те, що інтерпретація творчої обдарованості залежить від розуміння самої творчості. Обдарованість (у тому числі й творчу) найчастіше пов'язують із провідними здібностями як індивід ними утвореннями, які є одним із продуктів взаємодії суб'єкта, носія певних природжених передумов до їх формування, із його середовищем (у широкому розумінні). По-іншому, обдарованість співвідносять здебільшого зі здібностями як набутими індивід ними утвореннями. Разом з тим сам термін «обдарованість» містить у собі корінь «дар», тобто щось «отримане як дарунок» (від природи, від Бога тощо) – отже, власне, природжене. Звідси слідує висновок, що безпосередній зв'язок обдарованості з певними природженими утвореннями індивіда, що підтверджується відповідними дослідженнями.

Підсумовуючи вищевикладене, мусимо зауважити, що тлумачення творчої обдарованості чи то як просто набору деяких задатків, чи то як сукупності певних здібностей необхідним чином зводить креативність до умовного малозмістовного поняття, яке є другорядним, допоміжним, похідним від понять задатків або здібностей.

Разом з тим, у трактуванні психології креативності виникають й інші проблеми – проблема співвіднесення креативності з іншими типами обдарованості, які виділяються останнім часом: інтелектуально-когнітивними та мотиваційно-особистісними, зокрема в контексті нової концептуальної моделі структури загальної обдарованості – її «інтегрованої» структури [13; 14].

На нашу думку явище креативності заслуговує не лише на те, щоб його виявляли чи навіть вимірювати, але й на те, щоб прагнути активно сприяти нарощуванню його вираженості у відповідних осіб, з огляду на тему нашої наукової проблеми, – майбутніх учителів іноземної мови у початкових класах. У прикладному аспекті проблема визначення та розробки оптимальних методів активного сприяння розвитку креативності в креативних індивідів – це найважливіша проблема сучасної психолого-педагогічної науки творчої обдарованості, зокрема її практичного відгалуження – психології розвитку креативності.

Наведені вище проблеми сучасної науки – психології креативності, належать, по суті, до загальнопсихологічної, у широкому розумінні, проблематики. Проте суттєвими є також її соціально-психологічні аспекти: соціалізація креативного індивіда, специфіка соціальної взаємодії творчо обдарованих осіб із їхнім оточенням, санкціонування та оцінювання суспільством творчих проявів креативів, соціальна спрямованість (про соціальність, асоціальність, анти соціальність і т.п.) таких проявів тощо.

Мусимо зауважити, що ключова проблематика психології творчої обдарованості має доволі широкий спектр і характеризується значною багатоаспектністю. Її систематизація відзначається як типовістю в одних аспектах, так і яскраво вираженою специфічністю в інших. Визначення основних проблем сучасної психології креативності істотно зумовлює бачення перспектив її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В.Н. Психология общин способностей . – М.: Латерна, Вита, 1995.
2. Cattell R.B. Abilities: their structure grown and action. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1971.
3. Thurstone L.L., Thurstone T.G. Factorial studies of intelligence // psychometric Monographs. – 1941. - № 2. – p. 37-45.
4. Guinford J.P. The nature of human intelligence. – N.-Y.: McGraw Hill, 1962.
5. Torrance E.P. Giding creative talent: Englewood Cliffs. – N.-Y.: prentice-Hall, 1962.
6. Torrance E.P. Scientific views of creativity and factors affecting its growth // Daedalus: Creativity and learning. – 1965. – p. 663-679.
7. Шадриков В.Д. Способности, одарённость, талант // Развитие и диагностика способностей / Отв. ред.: В.Н. Дружинин, В.Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – С.5-13.
8. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1976. – С.33-35.
9. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону: РГУ, 1983.
10. Психологические вопросы выявления одаренности: Сб. науч. труд. / Авт. – сост.: В.А. Моляко, Е.И. Кульчицкая, Н.И. Литвинова. – К.: Знание, 1992.
11. Холодная М.А. Существует ли интеллект как психическая реальность // Вопр. психол. – 1990. – № 5. – С.123-127.
12. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания. – М.: ИП РАН, 1994.
13. Гнатко М.М. Психологічна діагностика обдарованості: Метод. реком. – Луцьк: ВВ МАНУ, 1996.
14. Гнатко М.М. Психологічні передумови організації роботи з обдарованими індивідуумами: Метод. реком. – Луцьк: ВВ МАНУ, 1996.

Л.Г. Перетяцько
Полтава

ПСИХОЛОГО-БІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО ПОКЛИКАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Існуюча практика організації процесу професіоналізації сучасного фахівця породжує необхідність в її перегляду, оскільки в умовах ринкових відносин виробництво орієнтується на поповнення молодими і перспективними спеціалістами, здатними кваліфіковано і оперативно вирішувати професійні задачі. Сьогодні суттєво підвищується актуальність проблеми професійної компетентності особистості, яка безпосередньо детермінується знаходження людиною свого професійного покликання і баченням особистістю власних життєвих та професійних перспектив.

Психологічні джерела з проблеми професійної орієнтації особистості аналізують три основних теоретичних підходи. Один із них базується на ідеї стабільності